

Radiografia social i evolució política del republicanisme a Mollerussa (1880-1936)

Jordi Soldevila i Roig

Universitat de Lleida

UN CONTEXT DE CANVI ECONÒMIC

Mollerussa és l'actual capital de la jove comarca del Pla d'Urgell; la seua constitució tardana (1988) i l'assumpció com a capital administrativa no li treuen un cert aire de capitalitat des de finals del XIX i principis del XX. L'arribada del tren el 1860 i la posada en reg del canal d'Urgell (1862) revolucionen la zona central de l'antiga plana d'Urgell i especialment Mollerussa. Una bona mostra d'aquest canvi és l'esclat demogràfic del Pla d'Urgell, però especialment de Mollerussa. Basant-nos en les dades demogràfiques aportades per Josep M. Ramon observem el següent quadre:¹

Quadre 1. Evolució demogràfica catalana, ponentina, comarcal i mollerussenca (1860-1940).

ANYS	CATALUNYA	COMARQUES PONENT	PLA D'URGELL	MOLLERUSSA
1860	1.673.842	196.454	11.767	841
1877	1.752.033	188.950	11.727	996
1887	1.942.245	195.239	14.064	1.464
1900	1.966.382	197.666	16.783	1.759
1910	2.084.868	208.198	19.130	1.940
1920	2.344.719	234.790	23.558	3.015
1930	2.791.292	232.568	23.505	3.185
1940	2.890.974	223.706	23.015	3.290

El creixement poblacional és la nota comuna a totes quatre columnes, però aquest creixement té diferències notables entre els diferents espais geogràfics. Mentre les comarques de Ponent tenen un creixement moderat, el Pla d'Urgell dobla la població en 60 anys i Mollerussa gairebé la quadruplica en 80.

Aquest espectacular augment de Mollerussa, que supera la mitjana catalana i per descomptat la ponentina i del Pla d'Urgell, té diferents fases, tal com observem en el quadre 2.

¹ Josep M. RAMON, *L'agricultura de regadiu a la Catalunya contemporània: els canals d'Urgell, 1860-1960* [tesi doctoral inèdita] (Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2004), p. 403 i 407.

Quadre 2. Població de Mollerussa i creixement en nombres absoluts i percentual.²

ANYS	HABITANTS	CREIXEMENT NOMBRES ABSOLUTS	CREIXEMENT PERCENTUAL
1860	841	–	–
1877	996	+ 155	18,4%
1887	1.464	+ 468	31,9%
1900	1.759	+ 295	16,7%
1910	1.940	+ 181	9,3%
1920	3.015	+ 1.075	35,6%
1930	3.185	+ 170	5,3%
1940	3.290	+ 105	3,1%

Entre les dècades de 1860 i 1870 el creixement és notable; el període té algunes dificultats, com la posada en reg i els problemes derivats de la salinitat del sòl, el desconeixement de les tècniques de reg, els embassaments d'aigües per falta de drenatges i les consegüents malalties (epidèmia de paludisme),³ desastres naturals com la rubinada de Santa Tecla de 1874 o la Tercera Guerra Carlina. Tot i les dificultats el creixement és del 18,4%, l'arribada del tren i els primers regs fan un balanç prou positiu per superar els obstacles. En canvi, observant el quadre 1, veurem com el conjunt de la comarca es ressent negativament de totes les adversitats.

Si en temps de crisi la població mollerussenca creix, passades les dificultats la població es va disparar. L'augment entre 1877 i 1887 és gairebé del 32%, tan sols en deu anys. La crisi de la fil·loxera a França va fer que a Catalunya s'expandís de manera important la vinya i la indústria alcoholera; també l'olivera, a causa de l'augment dels preus de l'oli, en va expandir el cultiu i els molins d'oli.⁴

Entre 1887 i 1900 arriba la fil·loxera i l'augment poblacional s'atenua, també al conjunt de la comarca. A Mollerussa, el creixement és encara del 16,7%, un percentatge que baixarà durant la dècada següent al 9,3%. La crisi provocada per la sobreproducció cerealícola i la fil·loxera es remunta a partir de la dècada de 1910 a 1920. L'augment poblacional a Mollerussa és el més espectacular del període, el 35,6%, un augment en nombres absoluts de 1.075 persones. Imaginem que la crisi provocada per la Primera Guerra Mundial als països en conflicte va provocar un augment de la demanda, ajudat per la progressiva millora dels regs i distribució d'aigua, així com la substitució dels conreus tradicionals i el progressiu accés a la propietat de la terra per part dels jornalers.⁵

A partir de les dècades de 1920 i 1930, el creixement demogràfic queda aturat al conjunt de la comarca; no a Mollerussa, que, a pesar de la frenada, manté un creixement d'entre el 5% i el 3%. Això significa que la comarca ha començat una recessió, ha arribat als seus màxims, la manca d'aigua per als cultius és més acusada, moment en què es construeix el canal auxiliar, però que arriba tard. La crisi de 1929, la conflictivitat social i la Guerra Civil contribuiran a fer notar el descens en el balanç de població de 1940.

² Font: elaboració pròpia a partir de les dades de Josep M. RAMON, *L'agricultura de regadiu a la Catalunya...*, p. 403.

³ Ferran ESTRADA, *Les cases pageses al Pla d'Urgell* (Lleida, Pagès Editors, 1998), p. 60-61.

⁴ Josep M. RAMON, *L'agricultura de regadiu a la Catalunya...*, p. 135-140. Un altre exemple per la comarca de la Segarra el trobem a Enric TELLO, *Cervera i la Segarra al segle XVIII. En els orígens d'una Catalunya pobra 1700-1860* (Lleida, Pagès Editors, 1995), p. 41-42.

⁵ Vegeu Ferran ESTRADA, *Les cases pageses...*, p. 178. I també, Josep M. RAMON, *L'agricultura de regadiu a la Catalunya...*, p. 194-203.

UNA CONFLICTIVITAT SOCIAL I POLÍTICA CONSTANT

La Restauració comença amb un cop d'estat enmig de la Tercera Guerra Carlina i la primera guerra independentista cubana. El nou règim va escurçar les llibertats aconseguides durant el sexenni democràtic, no sols el sufragi universal masculí, sinó també els drets dels treballadors, d'impresament i reunió, etc. El nou règim va deixar la major part dels partits republicans i els carlins al marge del sistema; els primers van aprofitar les esclertes que deixava a nivell municipal el nou règim i els segons van optar per la via del catolicisme. En canvi, l'obrerisme va patir molt més per fer vida pública. Paral·lelament, el moviment de la Renaixença va donar lloc a un moviment catalanista cada cop més polititzat, tot i que no va prendre la via electoral fins a l'aparició de la Lliga Regionalista (1901). Les quatre opcions van esdevenir l'oposició al règim de la Restauració des de diferents vies; excepte l'obrerisme, la resta d'opcions es coneixen com a antidinàstiques.

El Pla d'Urgell no es va salvar del context social i polític en què vivia immers el país; la Primera República havia tingut una àmplia base de seguidors a les comarques de Ponent, i això es notà quan el moviment es va refer a partir de la dècada de 1880. El carlisme, igual com el republicanisme, va tenir alguns partidaris al Pla i, sobretot, a Mollerussa, on van arribar a obrir un centre tradicionalista que es va mantenir algunes dècades. El catalanisme arribà al Pla d'Urgell una mica tard, encara que no li faltaren figures com els linyolencs Enric Arderiu i Valls, Valeri Serra i Boldú o alguns elements dispersos, adherits alguns d'ells a la Unió Catalanista a títol individual, sense formar grup.⁶ El primer grup catalanista comarcal va ser el centre nacionalista l'Avenir, ubicat a Mollerussa i que ens apareix documentat cap a 1914. Per la seua banda, l'obrerisme, tot i no tenir figures destacades durant aquest període, va organitzar una societat obrera a Mollerussa el 1907.⁷

Malgrat la nombrosa oposició al règim, les forces dinàstiques van tenir la paella pel mànec durant diverses dècades. L'aprovació del sufragi universal masculí a partir de 1890 va iniciar el funcionament d'una xarxa caciquista estesa per tot el territori. El caciquisme havia fidelitzat diversos homes poderosos dins l'àmbit local, partidaris del règim monàrquic imperant, els quals tractaven d'influir, amb tota mena de martingales, sobre l'electorat per tal d'aconseguir els resultats electorals desitjats i proposats des del govern i les delegacions provincials respectives. El Pla d'Urgell i Mollerussa no se'n salvaren; dins les comarques regades pel canal d'Urgell el control de la distribució d'aigua a través dels diferents càrrecs del Sindicat de Regants va ser una forma habitual de control electoral i social.⁸ No va ser fins a finals de la dècada dels deu i els primers anys vint del segle xx que no s'aturà el caciquisme imperant.

A Mollerussa, un dels homes que va complir aquesta missió va ser Josep Jaques Piñol, membre del partit liberal, alcalde de Mollerussa durant els primers anys del segle xx, president del Sindicat de Regants en diverses ocasions i un dels homes més poderosos econòmicament de Mollerussa i de la plana regada. Jaques era un paradigma de cacic ben situat i influent; rompre el seu poder no va ser fàcil, ni pels republicans, ni pels carlins.

Si la conflictivitat política entre partidaris i detractors del règim restaurador es va allargar gairebé tota la Restauració, a l'àrea regada pel canal d'Urgell s'hi havia de sumar una elevada conflictivitat social que anà rebrotant des de la dècada de 1870 fins al final de la Guerra Civil. Els fronts oberts van ser dos; primer, la pagesia regant contra la Societat Canal d'Urgell S.A., explotadora de la concessió d'aigües; després, una part important de la pagesia contra els seus representants al Sindicat General de Regants i a la vegada contra la societat explotadora. Aquesta conflictivitat va tenir diversos punts àlgids, els més destacats durant els anys 1887-1888, 1906-1907 i durant bona part de la Segona República (1931-1934).⁹ L'intent de la companyia

⁶ Vegeu l'apèndix documental de les actes de l'assemblea de la Unió Catalanista celebrades el 1904, publicades sense autor amb la referència *El Catalanisme i el problema social, Barcelona, 1904* (Vic, Eumo Editorial, 1993).

⁷ "Mollerussa", *El Ideal* (15-II-1907).

⁸ Vegeu Jordi SOLDEVILA I ROIG, *La pagesia urgellenca: republicanisme i lluita entorn del Canal d'Urgell (1875-1923)* [treball de recerca inèdit] (Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2005), p. 68-75 i 86-91. També, Jordi SOLDEVILA I ROIG, "Canal d'Urgell: caciquisme i regs. El conflicte del 1906", *Urtx*, núm. 19, p. 301-318.

⁹ Vegeu Jordi SOLDEVILA I ROIG, *La pagesia urgellenca...*, p. 57-77; també Jaume BARRULL, *Les comarques de Lleida durant la Segona República 1931-1936* (Barcelona, L'Avenç, 1986), p. 311-321.

d'acollir-se a la Llei de canals de 1870, les queixes pel cobrament del novè de la Societat i els problemes de distribució d'aigua per part del Sindicat van ser els principals esculls. Qualsevol conflicte era aprofitat per les diferents forces polítiques per restar espais de govern a les altres.

El 1907 la lluita contra el caciquisme polític convergeix amb la lluita contra el caciquisme instal·lat dins el Sindicat de Regants, el catalitzador va ser Solidaritat Catalana. Diversos propietaris de la zona s'uniren per intentar reduir el poder dels dinàstics a les diferents institucions polítiques i sindicals. Destaquen en aquest combat importants propietaris, com Ignasi Girona (Barcelona), Ignasi Lomba (Tartareu), Ramon Fabregat (Borges), Antoni Boldú i Ricard (Penelles), Josep Giné i Pons (Linyola), tots ells catalanistes, o els republicans Joan Moles (Barcelona), Francesc Mir i Miquel Serrano (Bellví). Al marge d'aquest grup, que es trobà dins Solidaritat Catalana, però aliat amb ells, hi trobem Enric d'Hostalric, baró de Casa Fleix, antic conservador ara reconverit, que s'acostarà als republicans fins a la seua mort, tot i que mai no arribarà formar-ne part.

Enfront tenien els dinàstics, que havien pactat presentar un únic candidat pel Partit Conservador i que justament s'esqueia en la figura del director de la companyia Canal d'Urgell S.A., Lluís Ferrer i Busquets. El cap del Partit Liberal, Miquel Agelet, probablement a través del també liberal i secretari del Sindicat de Regants, Romà Sol, havia aconseguit pactar amb Maluquer i Viladot, membre dels conservadors i advocat de la companyia del canal, el candidat. Les dues maquinàries sindicals i empresarials passaven a participar directament de la trifulga electoral. Conxita Mir diu que "la premsa solidària no desaprovava ocasió per acusar l'empleat del canal d'Urgell, el monàrquic Lluís Ferrer, de coaccionar regants i empleats del canal per obtenir-ne el vot".¹⁰ Quedava clar que si es volia vèncer electoralment a la plana regada era necessari controlar les estructures sindicals i de la companyia explotadora.

El resultat va ser favorable als solidaris, encara que això no va significar l'enterrament definitiu dels dinàstics, però sí el seu desplaçament. A partir d'aquest punt l'equilibri de forces canviarà els republicans, molt ben situats a la plana regada,¹¹ seran la principal oposició al sistema per l'esquerra, i catòlics i carlins ho seran per la dreta, per bé que això mereix una mirada més profunda i un article a part.¹² A més a més, Solidaritat Catalana va canviar la perspectiva del republicanisme local: fins llavors els republicans pertanyien a partits estatals, a partir de Solidaritat es van adherir a partits republicans d'àmbit català.

Paral·lelament, el Sindicat de Regants va quedar en mans del grup opositor, en què es comptaven els Girona i altres grans propietaris. A partir de 1914, aquest grup donarà suport al banquer lleidatà Ramon Felip i Galícia per dirigir l'entitat, de la qual es farà càrrec des d'aquesta data fins a 1931. Felip i Galícia era el propietari més gran de l'àrea regada i la seua direcció tornava a deixar al marge una gran majoria de petits regants de la direcció del Sindicat. Tot i que va encetar un període de reformes en la distribució d'aigües, el seu llarg mandat va acabar amb una fortíssima contestació pagesa que va dur a la creació d'una junta gestora intervinguda per la Generalitat durant tots els anys trenta.¹³

Un altre dels elements en conflicte va ser l'Església, entitat amb un enorme poder d'influència social, que col·lidiria tot sovint amb el republicanisme abans d'arribar a la Guerra Civil. El catolicisme va ser l'element aglutinant de les dretes, també a Mollerussa, rere del qual es van aplegar catòlics, conservadors, regionalistes i carlins, sobretot, després de Solidaritat Catalana. El projecte del republicanisme en particular i del liberalisme en general xocava amb el de l'Església, que fins llavors controlava entre altres aspectes el de la cultura o l'ensenyament. A Mollerussa, recollim diferents notícies de conflictes entre les dues parts. El 1905, els republicans locals denunciaven que l'Ajuntament, controlat per carlins i catòlics, donava una subvenció de 1.000 pessetes a un convent per l'ensenyament. L'11 de febrer de 1914, diada commemorativa de la proclamació de la Primera República, es convocà un míting a Mollerussa. La premsa republicana destacà que el capellà es dedicà a arrencar els cartells

¹⁰ Conxita MIR, *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985), p. 137.

¹¹ Conxita MIR, *Lleida (1890-1936)...*, p. 314-315.

¹² En un pla similar es troben altres àrees després de Solidaritat Catalana; la desfeta dels dinàstics va comportar l'aparició d'una dreta i una esquerra autòctones i d'una polarització social important, sobretot, després de la Setmana Tràgica. Vegeu Jordi SOLDEVILA I ROIG, *L'alcalde de Cervera afusellat* (Lleida, Pagès Editors, 2010), p. 146-149.

¹³ Vegeu Jordi SOLDEVILA I ROIG, *La pagesia urgellenca...*, p. 75-77; també Jaume BARRULL, *Les comarques de Lleida durant...*, p. 311-321.

anunciadors de l'acte. El 1914, durant l'alcaldia de Joan Gabernet, amb el suport dels republicans, l'Ajuntament es negava a assistir a les funcions religioses, fet que denunciaren l'autodenominada minoria catòlica.¹⁴

Les vagues no només eren un fet habitual en centres urbans i industrials; Mollerussa també en va veure algunes, com la de la fàbrica de cartró La Forestal de 1916.¹⁵ La conflictivitat social va pujar de to des de 1917 fins a 1923, moment en què el sistema de la Restauració entraria en una forta crisi social i, com veiem, Mollerussa no se n'escapava. El 1919, la mort de l'ànima i president de la Societat Obrera, el republicà Josep Pons, presagiava el trencament entre l'obrerisme i el republicanisme.¹⁶ L'estiu de 1920, un míting a càrrec d'Andreu Nin i Joaquim Maurín a la Societat Obrera iniciava la relació de l'obrerisme mollerussenc amb la CNT i era el primer pas cap a un model sindical revolucionari.¹⁷ Un any més tard, apareixia un Centre Obrer a Mollerussa, fet que significava la separació dels obrers del Centre Republicà.¹⁸

D'altra banda, el conflicte territorial entre Catalunya i l'estat s'aguditzà. El primer èxit del catalanisme passà per aconseguir la Mancomunitat (1914); posteriorment, s'engegà una campanya per obtenir l'autonomia (1918), però fracassà i, finalment, alguns grups optaren obertament per la separació de l'Estat. A Mollerussa, la societat cultural l'Avenir liderà les reivindicacions del catalanisme; un exemple en va ser la vetllada literària musical celebrada a l'Amistat el 1916, en què es reuniren les principals entitats locals per defensar la llengua del que consideraven atacs proferits des de Madrid.¹⁹

La Dictadura de Primo de Rivera aturà temporalment el debat i la creixent radicalització social i nacional que es vivia arreu de Catalunya. L'intent de salvar la Monarquia mitjançant una dictadura donarà ales als republicans, que emergiran amb prou força a les urnes el 12 d'abril de 1931 per proclamar la República. A Mollerussa, el banquer Ignasi Queralt Cabeceran serà l'alcalde republicà entre 1931 i 1934. Després de les eleccions municipals de gener de 1934 i fins a l'octubre del mateix any, Mateu Capell va aconseguir l'alcaldia al capdavant de la llista d'ERC. La repercussió dels fets d'Octubre a la localitat va significar la substitució de Capell per l'anterior alcalde, Ignasi Queralt, llavors ben vist per les dretes dirigents del Bienni Negre.²⁰

Al Pla d'Urgell, la població on els fets d'Octubre van tenir més rebombori va ser a Torregrossa, però a altres localitats, com Mollerussa, també va tenir efectes la proclamació de Companys. En aquesta localitat, el comitè revolucionari va ocupar l'ajuntament, amb el beneplàcit dels regidors governants d'ERC, on es va posar la bandera catalana al balcó i es va penjar un ban per a la població. Algunes informacions apunten que es van aixecar algunes barricades, hi hagué força moviment de gent al carrer, els ferroviaris aturaren l'express de Bilbao; no obstant això, no hi hagueren enfrontaments. El 10 d'octubre, el general Batet donava ordres als soldats que no desfessin les barricades aixecades, sinó que fossin els membres d'ERC i Estat Català de la població qui les retessin, com a càstig pels fets.²¹ La revolta va combinar el component nacional i social; la participació tant de membres d'ERC i Estat Català com d'obres ferroviaris demostra la sintonia local dels dos sectors en aquesta conjuntura, que no va tenir en altres poblacions com Cervera.²²

Els fets d'Octubre eren la culminació de la conflictivitat social i política existent des de 1931; la nova situació després del 6 d'octubre era d'empresonament de l'alcalde, regidors i secretari. Al carrer es vivia una calma tensa que va esclatar després del 18 de juliol de 1936. Abans, però, els republicans recuperarien l'Ajuntament gràcies a la victòria a les eleccions de febrer de 1936.

¹⁴ "Desde Mollerusa", *El Ideal* (18-XII-1905). "Campaña electoral. Grandioso acto en Mollerusa", *El Ideal* (17-II-1914). "Mollerusa", *Lo Pla d'Urgell*, núm. 95 (21 de febrer de 1914), p. 6-7.

¹⁵ "Lérida", *La Vanguardia* (12-II-1916).

¹⁶ "De la provincia. Mollerusa", *El Ideal* (5-I-1919).

¹⁷ "Desde Mollerusa. Mitin sindicalista", *El Ideal* (25-VIII-1920).

¹⁸ "Desde Mollerusa", *El Ideal* (14-X-1921).

¹⁹ "Mollerusa", *Lo Pla d'Urgell*, núm. 194 (13 de gener de 1916), p. 7-8.

²⁰ ACPU, Fons Ajuntament de Mollerussa, Llibre d'Actes Municipals, 15-II-1933, 19-XII-1934, f. 175-178.

²¹ ACPU, Fons Ajuntament de Mollerussa, Llibre d'Actes Municipals, 15-II-1933, 19-XII-1934, actes del 13-X-1934 i 17-X-1934, f. 175-177r. També, "En Lérida", *La Vanguardia* (9-X-1934 i 11-X-1934), respectivament. En relació amb la bandera penjada al balcó de l'Ajuntament, es desconeix si era la bandera independentista o simplement la catalana, la qual ja penjava habitualment, junt amb l'estatal, al balcó.

²² Jordi SOLDEVILA I ROIG, *L'alcalde de Cervera...*, p. 235-238. Jaume BARRULL, *Les comarques de Lleida durant...*, p. 392-398.

Radiografia social

Aconseguir una radiografia social del republicanisme de Mollerussa és un dels objectius d'aquest treball. Hem aconseguit dades suficients d'una quarantena de republicans, que ens han donat els següents resultats, per bé que sempre hi ha marge d'error, sobretot, per la manca del segon cognom. En tot cas, esperem que aquest resultat sigui al màxim fidel possible i ens ajudi a desgranar qui eren aquells republicans.

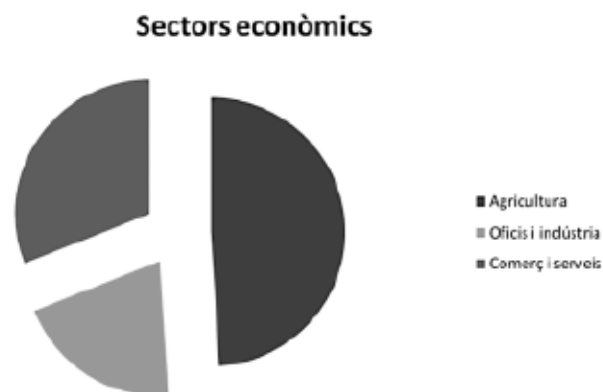
En primer lloc, ens trobem amb un grup important, dins del cos republicà local, vingut de fora de Mollerussa; estem parlant de més del 40% dels republicans locals identificats, en nombres absoluts sumen disset persones. D'aquestes, hi ha un grup majoritari provinent dels pobles de la Noguera, nou persones i la resta es reparteixen entre pobles del Pla d'Urgell (dues persones), l'Urgell (dues), la Segarra (una) i el Segrià (una). Fora d'aquestes comarques en trobem dues, una provinent de la Conca de Barberà i una de Barcelona. Per tant, la majoria de republicans forans procedeixen de les comarques de Ponent. Els republicans originaris de Mollerussa sumen gairebé el 60% restant. Observant la importància migratòria en què es veia involucrada Mollerussa durant el període estudiat, no ens estranya l'aportació immigrant dins el republicanisme local.

De la quarantena de casos estudiats, sabem que 40 estaven alfabetitzats i responien afirmativament a saber llegir i escriure. Tan sols en un cas ens hem trobat una persona que responia negativament a les dues preguntes. Així doncs, podem afirmar que es tractava d'un grup mínimament format.

Si observem els sectors econòmics dels republicans locals, detectem la importància del sector primari i, en concret, el pes de l'agricultura. Els republicans que tenien la terra com a mitjà de vida arribaven gairebé al 49% dels 39 republicans identificats. Darrere d'aquest sector hi trobem els republicans vinculats al sector serveis, sobretot al comerç. Pràcticament, un 31% dels republicans treballaven en aquest sector. Finalment, la indústria era el sector que agrupava menys individus, amb poc més del 20%. Així doncs, en una Mollerussa que s'estava allunyant del camp i fent-se més urbana, la terra encara significava el 50% de l'ocupació dels republicans locals.

Comparant les proporcions de Mollerussa amb altres localitats properes, com Cervera, ens trobem amb certes diferències.²³ A les dues ciutats, l'agricultura és el sector econòmic més important, però mentre a Mollerussa la meitat dels republicans hi treballen, a Cervera és el darrer, el primer l'ocupa el sector serveis (professions liberals i comerç). El segon grup en importància a Cervera dins el republicanisme era la indústria i els oficis, en canvi a Mollerussa ho eren el comerç i els serveis. Finalment, la indústria ocupa el darrer lloc a Mollerussa, mentre que a Cervera era el segon i quedava l'agricultura en el darrer en ordre d'importància.

Gràfic 1. Els republicans de Mollerussa segons sectors econòmics.

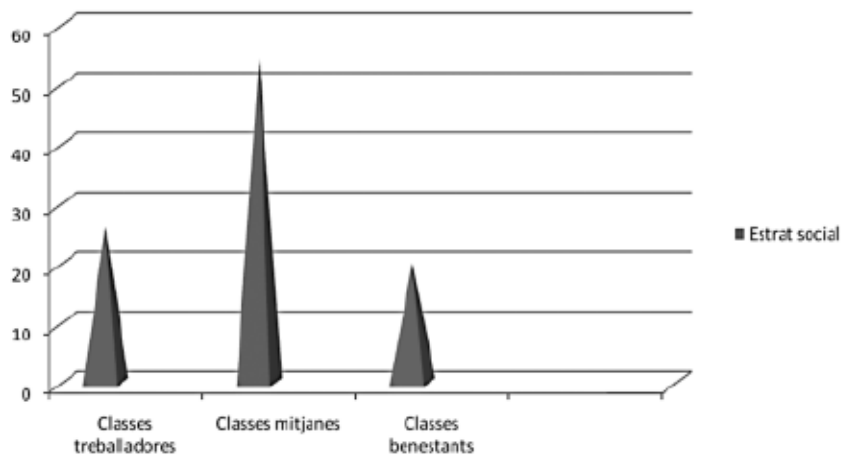
Font: elaboració pròpia a partir de la premsa local i comarcal, els padrons de 1907 i 1920 i els censos d'electors de 1891 i 1903.²⁴

²³ Jordi SOLDEVILA I ROIG, *L'alcalde de Cervera...*, p. 57-58.

²⁴ ACPU, Fons Ajuntament de Mollerussa, padró municipal d'habitants, 9.2.1 (1907-1909) i (1920), caps 1-2-239 i 1-2-240, núm. UD 1.545 i núm. UD 6.164. ACPU, Fons Ajuntament de Mollerussa, eleccions municipals, 10.1, 1891 i 1903-1909, caps 1.693, núm. UD 3.365.

Finalment, en una qüestió sempre difícil com és la classificació segons la posició social, hem intentat una aproximació sempre erràtica a través de les professions. Utilitzant aquest sistema obtenim un resultat favorable a les classes mitjanes, entre les quals hi comptem prop d'un 54% dels republicans. Els dos pols, més allunyats, segueixen amb gairebé un 26% entre les classes més desfavorides (jornalers, empleats i obrers) i una mica més del 20% entre les classes benestants. Dins d'aquest darrer grup hi trobem en el cens de majors contribuents de 1907 tan sols tres republicans, Llorenç Berenguer, Josep Pons Pifarré i Joan Gabernet. Els dos primers eren un dels principals pals de paller del republicanisme local entre finals del segle XIX i principis del XX.

Gràfic 2. El republicanisme mollerussenc segons l'estrat social (1888-1936).

Font: elaboració pròpia a partir de la premsa local i comarcal, els padrons de 1907 i 1920 i els censos d'electors de 1891 i 1903.²⁵

Seguint la comparativa entre Mollerussa i Cervera, d'acord amb les dades aportades, podem pensar que el republicanisme tenia en les classes mitjanes el seu principal valedor, cosa que es demostra tant a Cervera com a Mollerussa. La diferència eren els sectors productius, que permetien una expansió de la classe mitjana i des dels quals s'alimentava el republicanisme. Mentre que a Cervera l'agricultura agrupava els sectors més pobres i oposats al liberalisme, a Mollerussa era un sector emergent gràcies a les possibilitats que ofería el canal d'Urgell, entre les quals l'accés a la terra i a la seua propietat. En canvi, Cervera era una capital que agrupava un bon gruix de serveis i comerços, cosa que feia que fos aquest un sector força desenvolupat. A Mollerussa el sector serveis s'havia expandit per la seua centralitat gràcies a les oficines del canal i dels ferrocarrils, especialment; el comerç, però no era ni de bon tros el sector principal de la ciutat, més lluny en quedava la indústria, que a Cervera, per una qüestió de capitalitat i abastiment, tenia un cert gruix.

EVOLUCIÓ POLÍTICA I IDEOLÒGICA DEL REPUBLICANISME ENTRE 1888 I 1936

El republicanisme tenia presència a Mollerussa des d'abans de la revolta democràtica de 1868, encara que no sembla que els adscrits a aquesta opció fossin gaires. Pi i Margall, de pas per Mollerussa cap a Barcelona el setembre de 1888, va aturar el tren per saludar els republicans locals; entre els saludats hi havia els republicans sexagenaris locals Melé i Fontanet. Superat el sexenni democràtic, el republicanisme es fracturà

²⁵ ACPU, Fons Ajuntament de Mollerussa, padró municipal d'habitants, 9.2.1 (1907-1909) i (1920), capses 1-2-239 i 1-2-240, núm. UD 1.545 i núm. UD 6.164. ACPU, Fons Ajuntament de Mollerussa, eleccions municipals, 10.1, 1891 i 1903-1909, capsa 1.693, núm. UD 3.365.

en quatre opcions; dues arrelaren a les comarques de Ponent: el federalisme representat per Ferrer i Garcés i el possibilisme de Ramon Castejón. Tenim dades força intermitents d'aquest període, però la força demostrada pels federals a Mollerussa ens fa pensar que el possibilisme tenia poc suport.

Des de principis dels anys vuitanta del segle XIX, el federalisme, escorat a l'ala més esquerrana del republicanisme, havia començat a refer-se, tot i la repressió que patí els primers anys de la Restauració. A poc a poc, va reorganitzar l'estructura provincial del partit, va tenir regidors als ajuntaments i va publicar el seu òrgan de premsa, *El Pacto* (1882). Mollerussa es va situar també en aquestes coordenades de recuperació i, a partir de 1888, el partit organitza diferents fronts. No tenim dades de la seua fundació, però ja el 1888 funcionava un comitè local del partit federal, dirigit per Josep Pagès i Llorenç Berenguer. D'aquest comitè en va sorgir el Centre Federal, que s'inaugurà el 1888, un dels primers centres de les comarques de Ponent, presidit per Francisco Torres. I també, el 1889, s'escollia la junta de la Joventut Federal, presidida per Josep Fontanet.²⁶

En la inauguració del Centre Federal ens trobem que la notícia dona compte de les icones que els federals tenen penjades a l'interior. En destaquem tres, que marcaran l'evolució ideològica dels federals locals fins a 1936. En primer lloc, hi havia penjat un retrat de Pi i Margall, un dels ideòlegs d'un republicanisme socialitzant i profundament democràtic. En segon lloc, hi havia un retrat de Proudhon, un dels grans pensadors anarquistes del segle XIX. I, en tercer lloc, hi penjava un retrat de Garibaldi, home vinculat al nacionalisme (italià en aquest cas) i al liberalisme democràtic i republicà. Acompanyaven a aquests retrats els de Victor Hugo i Madame Roland, juntament amb una biblioteca, símbol de la voluntat regeneradora de la societat a través de la cultura.

La demostració de força dels federals era important, no superada pels possibilistes. Malauradament, no podem avaluar l'abast cronològic de l'acció dels federals a Mollerussa perquè el seu òrgan de premsa no es conserva sencer i es perd cap a 1892, de manera que tenim un període de deu anys en blanc. Tot i això, tenim motius per pensar que el republicanisme federal va ser la branca que va donar vida a Unió Republicana a la localitat el 1903. En primer lloc, perquè segons les primeres notícies de què disposem ja en el nou segle retrobem Llorenç Berenguer a les files del nou partit republicà. I, en segon lloc, per la continuïtat de l'antic Centre Federal, ara Centre Republicà, casa comuna dels republicans mollerussencs.

El trànsit entre el vell federalisme vuitcentista i la nova Unió Republicana nascuda el 1903 va venir després de tres intents d'unificar les quatre branques separades del republicanisme posterior a la Primera República. A partir de 1903, la Unió Republicana va aglutinar-les totes, (els federals van ser els darrers a sumar-s'hi) però, després de perdre els seus líders més carismàtics, com Pi i Margall o els lleidatans Miquel Ferrer i Garcés, Manuel Miquel i Boix o el linyolenc Josep Galceran i Oriola, el partit es va debilitar i els seus efectius van convergir a la Unió Republicana. A Mollerussa, els federals devien ser el cos principal del nou partit fins a la constitució de Solidaritat Catalana a les comarques de Ponent (1907). La unió amb el catalanisme anà paral·lela a l'impuls per part del republicanisme d'una Societat Obrera que albergà el Centre Republicà fins la dècada de 1920, dirigida pel republicà local Josep Pons Pifarré.²⁷

Tanmateix, no va ser l'obrerisme l'origen de les disputes entre els republicans de Mollerussa, sinó Solidaritat Catalana. A partir de l'adhesió a la plataforma, els republicans locals es dividiren en dues tendències, tal com succeí a la resta de Catalunya, però amb la diferència que el grup majoritari, com passà a totes les comarques de Ponent, s'alineà amb Joventut Republicana de Lleida, motor de Solidaritat Catalana.

La derrota a les eleccions provincials del març de 1907 per part dels partits antidinàstics ponentins i la victòria a les províncies de Girona i Barcelona, en què aquestes forces concorrien unides, va provocar un canvi d'estratègia en tan sols tretze dies. El 23 de març de 1907, carlins, integristes, regionalistes, catalanistes, republicans i federals signaven un manifest conjunt donant suport a Solidaritat Catalana i creant una junta provincial a través de la qual s'organitzarien per partits judicials i per poblacions.²⁸

²⁶ "Inauguración del Centro Federal de Mollerusa", *El Pacto*, núm. 81 (5 d'agost de 1888), p. 2-3. També "Correspondencia", *El Pacto*, núm. 87 (14 de setembre de 1888), p. 1-2. L'elecció de juntes de Joventut Federal i del Centre Federal, a "Perfiles", *El Pacto*, núm. 103 (5 de gener de 1889), p. 4.

²⁷ "Mollerusa", *El Ideal* (15-II-1907).

²⁸ Conxita MIR, *Lleida (1890-1936)...*, p. 133-149.

Immediatament, es posà en funcionament una maquinària electoral mai no vista amb l'objectiu de mobilitzar el màxim de votants, organitzar la plataforma i eliminar del mapa el tornisme dinàstic, el caciquisme, (si més no el d'arrel espanyola) i impulsar una política el màxim de catalana possible. El 3 d'abril de 1907 el periòdic republicà *El Ideal* dona comptes del míting organitzat a Mollerussa, amb la presència de la plana major de Solidaritat a Lleida. Hi veiem els republicans Humbert Torres i Josep Samitier, el catalanista Roger de Llúria, entre altres. Però la importància no era l'elenc de ponents forans, sinó la representació de les diferents tendències locals. Els republicans estaven representats per Llorenç Berengué; els regionalistes per Nemesi Truqué; els carlins i integristes, per Bosch o Carné. També hi trobem alguns altres personatges difícils de situar, com Culleré, Farré, Masot o Verdaguer.²⁹

Solidaritat Catalana vencé els dinàstics a les eleccions a Corts del mes d'abril de 1907, però el cost per a carlins i republicans va ser important a Catalunya: aparegueren dues tendències en funció de l'obediència dels afiliats, ja fos estatal o catalana. Els republicans que optaren per Solidaritat acabaren formant el nucli del futur nacionalisme republicà, que es transformaria en diferents partits fins, arribar a ERC el 1931. En canvi, el nucli de republicans que decidí no entrar a Solidaritat, encapçalat per Alejandro Lerroux i, a les nostres comarques, per Manuel Soldevila, de Lleida, i Manuel Solé, de Balaguer, va organitzar-se sota el nom de Partit Republicà Radical des de 1908.

Tal com dèiem, a Mollerussa també es produí la divisió: el grup majoritari quedà alineat amb la política de Joventut Republicana de Lleida i, per tant, amb el nacionalisme republicà. Suposem que l'herència del federalisme i la crítica al sistema territorial de l'estat centralista hi devia ajudar, però el federalisme tenia un component populista que va explotar Lerroux. Josep Solsona Vigatà va encapçalar un grup que optà pel republicanisme radical. L'altra facció, nacionalista republicana, l'encapçalaven Josep Pons i Llorenç Berenguer. Les dues tendències es van mantenir separades fins a la Segona República. Tot i això, el punt d'encontre de les dues faccions republicanes locals sempre va ser el Centre Republicà; no va ser fins a la República que li sortiren competidors.

Dels radicals, poca informació en tenim, entre altres raons per la poca força que tenien a Mollerussa i a les comarques de Ponent. A pesar de tot, la seua influència devia rondar unes quantes desenes de persones, quantitat prou important per obtenir o no la victòria de qualsevol candidat republicà a la població.³⁰ Aquest matrimoni de conveniència, sempre favorable als nacionalistes quant a suports electorals, va portar el radical Josep Solsona a la presidència del Centre Republicà el 1914, just en una conjuntura de pacte entre radicals i nacionalistes republicans (Pacte de Sant Gervasi). Solsona es cobrava una petita quota de poder per als radicals.³¹

Si els *antisolidaris*, com s'anomenà els republicans que no subscrigueren la seua adhesió a Solidaritat Catalana i que s'apuntaren al republicanisme radical, organitzaren el seu partit, els republicans solidaris iniciaren una nova trajectòria amb la seua participació a la gran plataforma electoral catalana de 1907. Solidaritat Catalana va sobreviure amb diferents alts i baixos fins a 1909; després dels successos de juliol, més coneguts com la Setmana Tràgica, la dreta i l'esquerra solidària es van separar. Mollerussa també va viure el ressò dels fets de la Setmana Tràgica, encara que en una magnitud molt diferent;³² segurament degueren influir més en el trencament entre dreta i esquerra solidàries els successos a escala nacional que els successos locals.

El resultat de la Setmana Tràgica no solament va suposar la fractura solidària, sinó també la polarització de la política local entre republicans i carlins i integristes; els dinàstics van quedar desorganitzats o molt debilitats, i va començar a aparèixer tot un nucli d'independents que gravitava entorn dels dos pols. Un cas és el de Joan Gabernet, independent a principis dels anys deu, que va acabar a l'òrbita republicana a finals de la dècada.³³

²⁹ "Mollerussa", *El Ideal* (3-IV-1907).

³⁰ "Mollerussa", *Lo Pla d'Urgell*, núm. 207 (13 d'abril de 1916), p. 6.

³¹ "Mollerussa", *Lo Pla d'Urgell*, núm. 91 (17 de gener de 1914), p. 4.

³² Josep RUBIÓ SOBREPÈRE i Jordi SOLDEVILA I ROIG, "Més enllà de Barcelona: la Setmana Tràgica a les comarques de Ponent. Una primera aproximació", *Urtx*, núm. 24 (2010), p. 232-253.

³³ Joan Gabernet ens apareix com a independent el 1913 (vegeu "Mollerussa", *Lo Pla d'Urgell*, núm. 81 [15 de novembre de 1913], p. 9); en canvi, el 1920 és el secretari del Centre Republicà (vegeu "Crònica de la vila", *Urgell-Segarra*, núm. 36 [15 de febrer de 1920], p. 5).

El republicanisme nacionalista, després del trencament de Solidaritat, va passar per diversos intents més o menys reeixits d'agrupar tots els seus esforços en una sola organització política. El primer intent va ser el 1910, amb la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR), possiblement el primer precedent de l'ERC de 1931. Aquest primer intent agrupava tres tendències, tal com el seu nom indica. No hem sabut trobar notícies que s'organitzés la UFNR a Mollerussa, però no és descartable perquè el republicanisme hi estava organitzat i tenia bones relacions amb Joventut Republicana de Lleida, l'entitat promotora de la UFNR a les comarques.

El nou partit patí successives crisis el 1912, 1914 i 1916, i va acabar desfet a partir d'aquesta darrera data. El tortosí Marcel·lí Domingo, escindit de les files de la UFNR, va intentar organitzar el nacionalisme republicà cap a 1915; el nou partit es va anomenar Bloc Republicà Autonomista, de vida efímera. No tingué gaire ressò a les comarques de Ponent, tret d'algun míting.³⁴ Les restes dels dos partits van confluïr gràcies a la crida feta per Joventut Republicana de Lleida al conjunt de republicans nacionalistes catalans en el periòdic republicà lleidatà *El Ideal*, l'1 de setembre de 1916, i va trobar ressò en altres comarques. El Centre Republicà de Mollerussa va ser un dels primers signants de la crida.³⁵ Tot plegat va donar lloc a la fundació del Partit Republicà Català (PRC) el 1917, precedent directe d'ERC. El PRC apostava per l'autonomia, la democràcia i la república. El gir socialitzant del partit en el context de crisi social de 1917 va ser important, encara que li va provocar les primeres fissures internes només començar.

Així doncs, el 1917 el Centre Republicà de Mollerussa s'adheria per primer cop a una de les dues tendències republicanes, i trencava amb els republicans radicals. El PRC tindria una vida no gaire llarga: la crisi social, la desfeta del règim de la Restauració i la lluita entre tendències al si del partit van acabar amb ell amb poc més de tres anys. Tanmateix, el nou partit apareixia en un moment d'efervescència republicana a Mollerussa, ja que a finals de 1916 s'organitzava una Joventut Republicana dins el Centre Republicà. Era l'hora d'una fornada de joves republicans, que tindria poc temps abans de la Dictadura de Primo de Rivera. Eren els Santandreu, Garrofé, Aguilar, Simó, Felip, Barri, Mata, Besora o Torres Tribó, entre altres.

Cap a 1920, el PRC estava desorganitzat, i els darrers tres anys de la Restauració el republicanisme se sostingué gràcies a les bases locals. Els republicans de Mollerussa quedaven enquadrats en estructures locals, com el Centre Republicà, la Joventut Republicana o el comitè republicà local, que proposava candidats a regidors. Joventut Republicana de Lleida era encara l'entitat que aglutinava el nacionalisme republicà d'aquestes comarques i a la qual es mantingueren fidels els republicans mollerussencs. El novembre de 1920, el republicà de Mollerussa Ramon Simó assistí a la seu de Joventut Republicana de Lleida com a representant dels republicans mollerussencs per escollir el candidat a les eleccions a Corts, en què s'escollí el nacionalista republicà Joan Moles.³⁶ La xarxa teixida i treballada per Joventut Republicana de Lleida durant anys donava els seus fruits i mantenia una fidelitat a un ideari i a una entitat degana, que conduiria tot aquest republicanisme cap a ERC i cap a la república el 1931.

El 1923, l'aturada de les activitats polítiques era total; no sabem què succeí amb les organitzacions republicanes locals. En poblacions properes, com Cervera, el republicanisme hivernà políticament, però no es clausuraren els seus centres i punts de trobada; és possible que a Mollerussa succeís el mateix.³⁷

La fi de la Dictadura de Primo de Rivera va desembocar en la convocatòria d'eleccions municipals el 12 d'abril de 1931, una contesa que va donar lloc a un gir important en la vida política catalana i estatal. El pacte de Sant Sebastià, signat el 1930 entre les forces republicanes amb l'objectiu d'organitzar una àmplia coalició republicana per instaurar la República, va obtenir una victòria aclaparadora a les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931. La coalició va aconseguir una majoria de regidors a Mollerussa. Justament aquesta victòria i el fet d'organitzar-se en partits després de la victòria va provocar fractures entre les diferents faccions que formaven aquesta coalició. Aquesta va ser una constant els primers temps de la jove República, ja que l'hegemonia aconseguida per l'ERC de Macià va provocar que moltes representacions

³⁴ Conxita MIR, *Lleida (1890-1936)...*, p. 296-297.

³⁵ "Als republicans de Catalunya", *El Ideal* (1-IX-1916).

³⁶ "Proclamació del Sr. Moles", *El Ideal* (2-XI-1920).

³⁷ Jordi SOLDEVILA I ROIG, *L'alcalde de Cervera...*, p. 193-202.

locals es volguessin adherir al nou partit, amb l'inconvenient que en una mateixa localitat hi havia dos grups que es reivindicaven com a part del partit i negaven l'altra. Això és el que succeí a Mollerussa: l'històric Centre Republicà va reclamar ser el representant d'ERC al municipi, però li sortiren competidors. El Casino de Mollerussa també va demanar l'adhesió a ERC i es canvià de nom pel de Centre Republicà Català.³⁸

Pel que sembla la disputa venia de temps endarrere i es va agreujar després de les eleccions.

Una denúncia obligà a repetir les eleccions municipals del 12 d'abril a Mollerussa el 31 de maig següent. No fou un cas aïllat. El dia abans de la contesa es presentaren a la població Humbert Torres i Epifani Bellí, dirigents de la Joventut Republicana de Lleida, per pacificar els ànims, i s'organitzà "un acte d'educació cívica exemplar en l'espaiós teatre de *L'Amistat*, que es veié ple de gom a gom".³⁹ L'acte va tenir resultat i el triomf del nacionalisme republicà entre les tendències republicanes locals va ser complet i els radicals havien quedat escombrats.

Tanmateix, a finals del mes de juny les disputes devien tornar a créixer perquè el corresponsal de Mollerussa de *La Jornada* explicava que una de les faccions no tenia "[...] temperament adequat per col·laborar democràticament en política per la manca de respecte als seus veïns afectes al seu ideari, i en canvi demostra arrelada ambició d'ésser dirigents d'un grup jovincell que no alambica [...]".⁴⁰ Tot plegat fa referència a l'intent de fer seus els joves de la Joventut Republicana per part dels dirigents del Casino. L'oportunisme dels dirigents de l'entitat de convertir-se al nou règim vencedor no els garantia el quòrum que tenia l'històric Centre Republicà. Per això devien intentar convèncer els joves perquè s'acostessin al Casino.

La disputa no hauria tingut importància si no fos perquè després de les eleccions municipals del gener de 1934 els dos grups es van separar. El Centre Republicà, representant del republicanisme catalanista històric, es presentà darrere les sigles d'ERC, amb Mateu Capell al capdavant. En va ser el clar vencedor, però, com dèiem anteriorment, els fets d'Octubre de 1934 enterboliren el mandat. La detenció dels regidors d'ERC, acusats de còmplices dels fets ocorreguts a la localitat, va possibilitar que l'antic alcalde, Ignasi Queralt, més ben vist per les dretes tot i ser republicà, tornés a ocupar el poder. Queda clar que el Casino era més ben vist pels dirigents del Bienni Negre.

SUPORTS ELECTORALS. LES ELECCIONS MUNICIPALS

En una democràcia liberal la forma de mesurar els suports polítics és a través de les eleccions. En relació amb les eleccions municipals cal destacar una dificultat per conèixer les afiliacions polítiques dels diferents regidors. Així que podem considerar els resultats com a provisionals i pendants d'una revisió més profunda.⁴¹ D'altra banda, volem assenyalar dos condicionants que intervenen electoralment. En primer lloc, la implantació del sufragi universal masculí, que no s'aconsegueix fins al 1890 (el sufragi femení no va ser fins a la Segona República, 1933), data que prendrem com a referència. I, en segon lloc, el caciquisme com a factor important a l'hora de pressionar l'electorat.⁴² Les alternatives al sistema monàrquic hagueren de reunir prou forces per visualitzar-se.

³⁸ S'efectua el canvi de nom pocs dies després de les eleccions municipals del 12 d'abril ("Mollerussa", *El País*, 20-IV-1931). L'adhesió a ERC tampoc no es fa esperar: el periòdic republicà *La Jornada* ho anuncia el 30 d'abril ("Mollerussa. La festa del primer de maig", *La Jornada*, 30-IV-1931).

³⁹ "Un acte simpàtic a Mollerussa", *La Jornada* (30-V-1931).

⁴⁰ "Mollerussa", *La Jornada* (20-VI-1931).

⁴¹ Dades extretes de ACPU, fons ajuntament de Mollerussa, llibres d'actes municipals (1890-1936); Miquel Polo SILVESTRE, *Mollerussa. De lloc petit a poble (1889-1938)*, (Mollerussa, IEI, 1997). Aquestes dades s'han contrastat amb la premsa del moment, sobretot, *El Ideal* i *Lo Pla d'Urgell*.

⁴² Conxita MIR, *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985).

Revisant totes les eleccions dels ajuntaments entre 1890 i 1936 ens trobem amb un domini de l'ajuntament per part dels monàrquics durant la darrera dècada del segle XIX. Tan sols aconseguen sumar almenys quatre regidors amb la Coalició Republicana de 1891, els millors resultats de la dècada. La resta de les conteses electorals mantindran una presència menor, encara que hi tingueren presència sempre. Val la pena destacar la força de dos alcaldes, el cacic monàrquic Josep Jaques, que va aconseguir l'alcaldia tres cops entre 1890 i 1902, i Ramon Bosch, que per la seua vinculació a Solidaritat Catalana situem com a pròxim al carlisme (resta certificar-ho).⁴³ Bosch va aconseguir l'alcaldia també dos cops durant aquesta dècada (1891 i 1894), una fita que mostrava la importància del carlisme a la localitat, que degué arrossegar suports dels conservadors.

Durant la primera dècada del segle XX, els republicans van refer-se de les crisis que va viure el moviment els darrers anys del segle XIX, però els seus efectes no es notaran a Mollerussa fins a la dècada següent. Les alcaldies seran dominades altre cop pel carlí Ramon Bosch (1902-1904 i 1904-1906) i pel regionalista Miquel Culleré Masot (1906-1909), aquest probablement amb el suport de les dretes monàrquiques. El republicanisme mollerussenc va mantenir la presència a l'Ajuntament d'entre els dos i els tres regidors, liderats per Josep Pons Pifarré i Llorenç Berengué. La divisió interna entre republicans nacionalistes i republicans radicals arran de Solidaritat Catalana no els afavorirà gaire. Durant aquesta època, el pes del caciquisme era prou evident per decidir les eleccions; una mostra en foren les eleccions municipals de 1905, any en què els republicans convocaren una manifestació contra el caciquisme el dia abans de les eleccions, que recorregué els carrers del poble.⁴⁴

En canvi, després del trencament de la plataforma solidària (1909), els vents bufaren a favor dels republicans i en contra dels carlins, que patiren les conseqüències de l'aposta democràtica de Solidaritat, i entraren en una crisi de la qual ja no sortiran. A partir de la dècada dels anys deu, el republicanisme s'alia amb els liberals independents que van apareixer a la capital del Pla. Un dels homes importants entre els independents locals, i que acabarà a les files del republicanisme, serà Joan Gabernet. En aquesta aliança també hi participen els radicals, sota el guiatge de Josep Solsona Vigatà, president del Centre Republicà durant un temps.⁴⁵ La dècada dels deu va començar encara amb dues alcaldies properes al carlisme, les de Blai Carné (1909-1910 i 1910-1912), home adherit a Solidaritat Catalana.

Després de 1912, Joan Gabernet Petit encapçalava tres alcaldies seguides (1912-1914, 1914-1916 i 1916-1918), cosa mai no vista fins al moment a Mollerussa. El suport del republicanisme nacionalista i radical va ser important; els carlins van quedar en segon terme a l'Ajuntament, espai fins llavors ocupat pels republicans. Finalment, el 1918 el banquer Ignasi Queralt Cabeceran, futur alcalde de la Segona República, fou escollit alcalde per cinc vots a quatre contra el també republicà Jaume Rabarté. La victòria li va valer de poc perquè va ser substituït per Reial ordre set dies més tard pel governador civil de la província. Això va situar a l'alcaldia el regionalista Jaume Culleré, tinent d'alcalde fins llavors. Culleré va ocupar el lloc fins a la Dictadura de Primo de Rivera (1923), vençant la resta de conteses electorals (1920 i 1922). Desconeixem la composició d'aquestes candidatures, però el context general i el que es vivia en altres municipis propers, com Lleida o Cervera, ens fan pensar en candidatures compostes per membres de diferents tendències polítiques.⁴⁶

⁴³ Respecte a les filiacions de Josep Jaques i Ramon Bosch, tenim clar que Jaques venia del camp dinàstic, sense precisar si era liberal o conservador. Pel que fa a Ramon Bosch, entenem que la seua presència al primer acte de Solidaritat Catalana a Mollerussa el situa pròxim al carlisme o a l'integrisme (branca escindida del carlisme). Tanmateix, hem trobat una referència a *El Ideal* de 1905 que situa Jaques entre els conservadors i Bosch entre els liberals, cosa que també tindria lògica en un context en què funcionava el *tornisme* a les institucions. A falta d'una comprovació més profunda, deixem Jaques com a monàrquic dinàstic i Bosch com a carlí, pendents d'un proper article.

⁴⁴ "En Mollerusa" i "Des de Mollerusa", *El Ideal* (20-XI-1905).

⁴⁵ Els republicans radicals acabaran discrepant d'aquesta aliança i es queixaran que els nacionalistes havien posat un cacic a l'alcaldia (vegeu "Desde Mollerusa", *Renovación*, núm. 48 [9 de desembre de 1916], p. 2).

⁴⁶ Pel cas de Lleida, vegeu Conxita Mir, *Lleida (1890-1936)...*, p. 207-209. Pel cas de Cervera, vegeu Jordi Soldevila i Roig, *L'alcalde de Cervera...*, p. 178-182.

La Dictadura de Primo de Rivera va aturar el desmembrament del règim restaurador, però la desfeta de la Dictadura va conduir directament a la República. A l'Ajuntament hi passarien tres alcaldes entre setembre de 1929 i març de 1931 (Pere Bonjoch Batallé, Robert Brufau i Ignasi Queralt Cabeceran). Queralt Cabeceran encapçalarà una coalició republicana que en dues eleccions consecutives (el 12 d'abril i el 30 de maig de 1931) aconseguirà l'Ajuntament per als republicans. Aquesta coalició no es repetí a les següents eleccions municipals del gener de 1934, data en què ERC va obtenir vuit regidors i l'alcaldia per a Mateu Capell.

La consecució de quotes de poder a l'Ajuntament per part del republicanisme mollerussenc es pot comparar amb la ciutat de Cervera.⁴⁷ Durant la darrera dècada de 1890 es mantingué en l'oposició i les minories, i veié com el carlisme obtenia l'alcaldia. La primera dècada de 1900 es mantingué similar a l'anterior, tant a Cervera com a Mollerussa; en canvi, a Lleida el republicanisme local va aconseguir majories en regidors a l'Ajuntament durant aquesta dècada, un creixement paral·lel a l'entitat Joventut Republicana.

La dècada dels anys deu, les coses van canviar radicalment tant a Cervera com a Mollerussa, on els republicans pujarien amb força i aconseguirien l'alcaldia en diverses ocasions. A Lleida, l'alcaldia va ser per als republicans en les eleccions municipals de 1917.⁴⁸ Finalment, els darrers anys de la dècada i primers anys vint, les dues ciutats van veure com eren els regionalistes qui aconseguien una certa hegemonia, per bé que no en eleccions coincidents. Al marge d'aquestes ciutats es mantingué Tàrrega, amb una composició consistorial força diferent.⁴⁹ La consecució de la República va diferenciar Cervera de Mollerussa: Cervera s'acostà a Tàrrega, i Mollerussa, a Lleida. Cervera es mantingué decantada cap a la dreta, com Tàrrega durant el període republicà, i Mollerussa cap a l'esquerra i el republicanisme, com Lleida.⁵⁰

CONCLUSIONS

Mollerussa visqué entre finals del segle XIX i principis del XX en un context de canvi econòmic molt més important que altres zones properes, en bona part, per les conseqüències de la construcció del canal d'Urgell i el fet que fos escollida com el centre administratiu d'aquesta obra.

Tanmateix, això situava la futura capital del Pla d'Urgell en l'ull de l'huracà de la conflictivitat social i política del moment. Les lluites polítiques corregeren paral·leles a la conflictivitat social que envoltava el control i la distribució de l'aigua del canal d'Urgell. El Sindicat de Regants es va convertir en una eina política des de finals del segle XIX, així que aconseguir dominar el Sindicat significava tenir a les mans una eina per obtenir altres desitjos, com l'Ajuntament. Vèncer el caciquisme polític volia dir vèncer el caciquisme social instal·lat dins el Sindicat.

Els partits vinculats al règim de la Restauració, els dinàstics, arrelaren molt bé al Sindicat, cosa que els permeté les quotes pertinents de poder local i un cas paradigmàtic és el de Josep Jaques. Tan sols el carlisme va gaudir de força suficient a nivell local per esquerdar la força dels partits monàrquics del règim. Els republicans van patir una llarga travessia pel desert després de la Primera República, tot i tenir un grup ben consolidat a Mollerussa, i que es mantindrà fins al 1939.

Solidaritat Catalana va donar el tomb a la tendència hegemònica de carlins i dinàstics i tot i la participació dels primers en aquesta plataforma, els republicans locals van saber capitalitzar com ningú la força solidària i atreure els liberals independents, una força que ja no cessaria fins a la Segona República i que situaria regionalistes, radicals, integristes i carlins a l'oposició.

⁴⁷ Jordi SOLDEVILA I ROIG, *L'alcaldia de Cervera...*, p. 72-73.

⁴⁸ Conxita MIR, *Lleida (1890-1936)...*, p. 209.

⁴⁹ Joaquim CAPDEVILA I CAPDEVILA, *Tàrrega (1898-1923): societat, política i imaginari* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008).

⁵⁰ En el cas de Lleida, vegeu, Conxita MIR, *Lleida (1890-1936)...* p. 401. I, en el cas de Tàrrega, Glòria COMA, *Tàrrega a la Segona República* (Lleida, Pagès, 1992).

El republicanisme local va ser una força representativa de les classes mitjanes i d'un estil polític que buscava l'equilibri social entre les classes altes i les més humils a través de la reglamentació de la societat, utilitzant la política com a àrbitre. Això va fer que en la seua composició hi trobéssim treballadors i grups socials benestants. En cap cas no era una contradicció l'impuls d'una societat obrera i el fet de participar en organismes patronals com la Cambra de Comerç (en el cas de Mollerussa desconeixem si hi van participar, sí que ho van fer en ciutats com Cervera).

Aquesta pretesa transversalitat social es projectava en el camp ideològic a través del suport a l'obrerisme i, concretament, a la Societat Obrera, fet que l'obligava a mantenir una posició socialitzant. L'altre tret ideològic que perdurà des del segle XIX fins a 1939 va ser el seu catalanisme i la seua disconformitat amb el centralisme de l'Estat espanyol; les adhesions a Solidaritat Catalana, al nacionalisme republicà, a les diades de defensa de la llengua, als actes del centre nacionalista l'Avenir, a l'autonomia de Catalunya o la participació als fets d'Octubre en són una bona prova.

Ambdós trets definitoris tenien origen en el federalisme, punt d'arrencada del republicanisme local, al qual se'ls unia la rabiositat democràtica, aspecte que els va dur a lluitar contra el *caciquisme hidràulic* del Sindicat de Regants, contra el caciquisme polític, o a adherir-se a la regeneradora Solidaritat Catalana.

La lluita per laïcitzar i democratitzar les creences religioses dins la societat enfrontà els republicans amb l'Església diversos cops fins a arribar a la Guerra Civil. Aquesta aferrissada lluita, que passava per aconseguir un ensenyament laic, per regular la religió i situar-la dins l'àmbit domèstic o en els llocs destinats al culte, tingué l'oposició dels catòlics, que agruparen les dretes locals sota la seua bandera. Aquest serà un punt fort i molt estès entre les esquerres de la comarca, fet que explica la persecució religiosa dels primers dies de la Guerra Civil.

Finalment, el republicanisme local rebutjava la Monarquia per ser un règim que permetia el caciquisme i que es truquessin les eleccions (cosa que no permetia un equilibri social entre rics i pobres a través de les urnes), i perquè no facilitava que els territoris dissidents a l'Estat centralista tinguessin la possibilitat de regir-se d'una altra forma. A més, la monarquia mantingué la religió catòlica en un lloc preeminent.

Convindria comparar els nivells de vida i l'augment de la classe mitjana al poble amb l'adhesió al republicanisme i la desafecció al carlisme; aparentment sembla que són aspectes que podrien tenir coincidències, però això queda per a un proper article.